things in Ākāśa, Vāyu etc. They are known by different organs of perception. The gross basic principles or elements can be fully established by cognitions obtained in concentration on such objects with the help of words (Vitarkānugata Samādhi I-42). By that Yogic knowledge the gross Bhūtas like Ākāśa etc. and the gross sense-organs like ear etc. cannot be analysed any further. No doubt there are different varieties of sound, light etc. but all of them come within the category of sound and light; so there is no change in their basic principle. Similarly in animals there might be eyes with distinctive traits but all come within the principle of visual organ; thus such distinctiveness does not indicate any change in the basic principle. That is why it has been said that Viśeṣas or the diversifieds have no further modification as basic principles. By a subtler form of cognition obtained in concentration unaccompanied by the use of words (Nirvichāra) the Viśeṣas can be realised in their subtler forms (causes) as Aviśeṣas or Undiversifieds.

भाष्यम्—व्याख्यातं दृश्यम्, अथ द्रष्टुः स्वरूपावधारणार्थमिदमारभ्यते—

द्रष्टा दृशिमात्रः शुद्धोऽपि प्रत्ययानुपश्यः ॥२०॥

दृशिमात्र इति दृक्शक्तिरेव विशेषणापरामृष्टेत्यर्थः, स पुरुषो बुद्धेः प्रतिसंवेदी, स बुद्धेर्न सरूपो नात्यन्तं विरूप इति। न तावत् सरूपः, कस्मात्? ज्ञाताज्ञातविषयत्वात् परिणामिनी हि बुद्धिस्तस्याश्च विषयो गवादिर्घटादिर्वा ज्ञातश्चाज्ञातश्चेति परिणामित्वं दर्शयति, सदाज्ञातविषयत्वन्तु पुरुषस्यापरिणामित्वं परिदीपयति, कस्मात्? न हि बुद्धिश्च नाम पुरुषविषयश्च स्याद् गृहीताऽगृहीता च, इति सिद्धं पुरुषस्य सदाज्ञातविषयत्वं ततश्चापरिणामित्वमिति।

किञ्च परार्था बुद्धिः संहत्यकारित्वात्, स्वार्थः पुरुष इति। तथा सर्वार्थाध्यवसायकत्वात् त्रिगुणा बुद्धिस्त्रिगुणत्वादचेतनेति, गुणानां तूपद्रष्टा पुरुष इति, अतो न सरूपः। अस्तु तर्हि विरूप इति। नात्यन्तं विरूपः, कस्मात्? शुद्धोऽप्यसौ प्रत्ययानुपश्यो यतः प्रत्ययं बौद्धमनुपश्यति तमनुपश्यन्न तदात्माऽपि तदात्मक इव प्रत्यवभासते। तथा चोक्तम् 'अपरिणामिनी हि भोक्तृशक्तिरप्रतिसंक्रमा च